

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

О. В. Кобилянський, С. В. Дембіцька, І. М. Кобилянська

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
КОМПЕТЕНЦІЙ З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Монографія

Вінниця
ВНТУ
2014

УДК 378.147

ББК 74.58

K55

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки (протокол № 4 від 28.11.2013 р.)

Рецензенти:

В. Ф. Заболотний, доктор педагогічних наук, професор

В. І. Клочко, доктор педагогічних наук, професор

М. М. Козяр, доктор педагогічних наук, професор

Кобилянський, О. В.

K55 Теоретичні засади формування компетенцій з безпеки життєдіяльності у студентів економічних спеціальностей : монографія / О. В. Кобилянський, С. В. Дембіцька, І. М. Кобилянська. – Вінниця : ВНТУ, 2014. – 264 с.

ISBN 978-966-641-563-2

У монографії досліджено стан проблеми у філософській, історико-педагогічній, психолого-педагогічній науках та сучасній освітній практиці. Визначено і теоретично обґрунтовані підходи та принципи відбору і конструювання змісту освіти з безпеки життєдіяльності у вищих навчальних закладах. Запропоновано технологію формування компетенцій з безпеки життєдіяльності у фахівців економічного спрямування.

УДК 378.147

ББК 74.58

ISBN 978-966-641-563-2

© О. Кобилянський, С. Дембіцька, І. Кобилянська, 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	8
1.1 Сучасний стан безпеки життєдіяльності	8
1.2 Вимоги до підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей	28
1.3 Ретроспективний аналіз становлення безпеки життєдіяльності як науки	50
1.4 Аналіз наявної системи підготовки з безпеки життєдіяльності	69
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ	80
2.1 Концептуальні засади формування компетенцій з безпеки життєдіяльності у студентів економічних спеціальностей	80
2.2 Концептуальні засади формування загальнокультурних компетенцій з безпеки життєдіяльності	104
2.3 Особливості формування ризик-орієнтованого мислення ...	120
2.4 Проектування системи методів педагогічної комунікації ...	140
РОЗДІЛ 3 ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ	177
3.1 Впровадження Інтернет-технологій в навчальний процес ...	177
3.2 Педагогічні передумови використання Інтернет-технологій в процесі вивчення безпеки життєдіяльності у ВНЗ	196
3.3 Психофізіологічні особливості використання Інтернет- технологій	209
3.4 Характеристика Інтернет-технологій, які використовуються в процесі вивчення безпеки життєдіяльності	222
ВИСНОВКИ	235
ЛІТЕРАТУРА	239
Додаток А	262
Додаток Б	263

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БЖД	безпека життєдіяльності
ВВ КФЕК НУ ДПСУ	Вінницьке відділення Київського фінансово-економічного коледжу Національного університету державної податкової служби України
ВІЕ ТНЕУ	Вінницький інститут економіки Тернопільського національного економічного університету
ВНТУ	Вінницький національний технічний університет
ГСВО	галузевий стандарт вищої освіти
ІКТ	інформаційно-комунікаційна технологія
МАГАТЕ	Міжнародна агенція з атомної енергії
НМКД	навчально-методичний комплекс дисципліни
НС	надзвичайна ситуація
ОГ	об'єкт господарювання
ОКХ	освітньо-кваліфікаційна характеристика
ООП	основи охорони праці
ОПГ	охорона праці в галузі
ОПП	освітньо-професійна програма підготовка
СУОП	система управління охороною праці
ЦЗ	цивільний захист

ВСТУП

Перехід до демократичної і правової держави, ринкової економіки, наближення до світових тенденцій економічного і суспільного розвитку зумовив модернізацію економічної освіти на сучасному етапі розвитку України. Водночас актуальними є питання життєдіяльності як особистості, так і суспільства загалом детермінованого тенденціями зростання технічної оснащеності виробничого та побутового середовища.

Аналіз філософської, психологічної, педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження та стану процесу підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах України засвідчив активний пошук ефективної системи формування загальнокультурних та професійних компетенцій безпеки життєдіяльності. Сучасна концепція безпеки життєдіяльності базується на досягненні допустимого ризику. Її сутність полягає в досягненні найменшого рівня ризику, який сприймає суспільство на певному етапі свого розвитку, враховуючи рівень життя людини в контексті соціально-політичного та економічного розвитку та досягнень науки та техніки. Тому навчання молоді основам безпеки життєдіяльності є процесом формування гуманного світосприйняття і готовності до свідомої гармонізації стосунків у системі «природа–людина–суспільство–економіка». Недостатня ефективність сучасної системи підготовки до безпечної життєдіяльності ще на етапі навчання призвела до того, що в Україні рівень травматизму серед вихованців, учнів та студентів під час навчально-виховного процесу за 2005–2010 роки зріс на 2894 випадки, а у Вінницькій області – майже в 3 рази (з 74 до 216 випадків).

Відтак сучасна професійна підготовка менеджерів уже не може базуватися на моделі навчання, яка спрямована на послідовне й механістичне засвоєння людиною певного обсягу знань, повторення яких формувало уміння, у подальших тренуваннях набувалися стійкі професійні навички, що дозволяло реалізувати набутий у вищих навчальних закладах освітньо-професійний потенціал протягом усього періоду їхньої трудової діяльності. Фахівець економічного спрямування має володіти здатністю адаптуватися до нових вимог ринку праці, оперувати

й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати креативні індивідуальні рішення, навчатися впродовж життя.

Проведений аналіз рівня підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах свідчить про те, що значна їх частина після здобуття відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня не здатна знайти своє місце на ринку праці, адаптуватися в умовах швидкоплинної невизначеної національної економіки, розв'язувати складні сучасні завдання підприємства на високому професійному рівні з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій і природних небезпек, дбати про особисту і колективну безпеку в межах своїх повноважень.

Запровадження компетентнісного підходу в процесі підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей гальмується такими причинами: в організації викладання економічних дисциплін не повною мірою враховані потреби економічних перетворень, входження до Європейського економічного та освітнього простору і гуманізації освіти; система вищої економічної освіти все ще орієнтована на знання, уміння й навички як кінцевий результат, а рівень знань залишається основним критерієм в оцінюванні рівня підготовленості студентів у процесі фахової підготовки у вищих навчальних закладах; виховна складова у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації знівелювана; реалізований на стадії формування державних стандартів (ОПП, ОКХ, навчальних планів) принцип варіативності в системі вищої економічної освіти практично не застосовується; набуття професійної компетентності студентами в процесі навчання не повною мірою орієнтовано на майбутні види їхньої виробничої діяльності: організаційно-управлінської, виробничо-технологічної тощо; наявністю суттєвого розриву між навчальною професійною підготовкою студентів і їхньою готовністю до майбутньої економічної діяльності; вивчення економічних дисциплін проводиться без урахування міжпредметних зв'язків, переважно вони не інтегруються в майбутню професійну діяльність; більшість викладачів економічних дисциплін не підготовлена до застосування сучасних технологій навчання з реалізації особистісного підходу в навчанні майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Зазначені вище недоліки підтверджують актуальність проблеми формування сукупності загальнокультурних та професійних компетенцій з безпеки життєдіяльності у фахівців економічних спеціальностей. До того ж, ця проблема посилюється суперечностями між:

- вимогами суспільства щодо підготовки конкурентоспроможних фахівців економічних спеціальностей, здатних розв'язувати проблемні ситуації та нестандартні професійні завдання з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій і природних небезпек, дбати про особисту і колективну безпеку в межах своїх повноважень, і низьким рівнем сформованості їхніх компетенцій з безпеки життєдіяльності;

- потребою формувати сукупність загальнокультурних та професійних компетенцій з безпеки життєдіяльності в майбутніх фахівців економічних спеціальностей і відсутністю педагогічної технології, що дає змогу гарантовано сформувати ці компетенції в системі неперервної освіти;

- потребою в неперервності процесу формування компетенцій з безпеки життєдіяльності в майбутніх фахівців економічних спеціальностей і відсутністю узгоджених не тільки з іншими дисциплінами професійної підготовки, але й між собою навчальних програм дисциплін циклу безпеки життя і діяльності людини: «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці», «Охорона праці в галузі» та «Цивільний захист», які повинні забезпечувати реалізацію принципу наступності навчання на різних рівнях освіти.

РОЗДІЛ 1
ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ
З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1 Сучасний стан безпеки життєдіяльності

Людську цивілізацію, яка склалася переважно на індустріальній основі, на початку третього тисячоліття спіткали величезні проблеми і глобальні кризи в багатьох сферах світового розвитку, які становлять загрозу не тільки її існуванню, а навіть життю на нашій планеті. Основними ліберальними принципами людського життя, з метою отримання максимального прибутку й задоволення власних потреб, визначені такі: інтереси індивідуума вище інтересів колективу, суспільства, держави; розвиток полягає у впровадженні інновацій і реалізації нових потреб, що призводить до збільшення споживання матеріальних благ та військової потужності для збереження їх або захоплення. Саме стрімкий розвиток веде до нестабільності суспільства, а з теорії систем відомо: що швидше розвиток, то ближче до втрати стійкості, тобто катастроф.

Розвиток сучасного виробництва супроводжується розширенням масштабів впливу небезпечних і шкідливих виробничих чинників на людину і природне середовище, неухильним зростанням кількості побутових і виробничих травм, частоти і ступеня тяжкості професійних захворювань, кількості аварій і катастроф. Вихід з такої ситуації можливий за умови зміни способу мислення і поведінки людини заради безпеки свого існування. Незважаючи на гостру соціальну та культурну нерівномірність розвитку, правомірно, однак, говорити про становлення єдиної світової цивілізації. Проте її утвердження і розвиток неможливі без загального визнання таких фундаментальних гуманістичних принципів, як свобода вибору кожним народом свого майбутнього, багатоваріантність соціального прогресу і верховенство загальнолюдських цінностей над незліченними деструктивними силами.

Історичні зміни в Україні позначилися на її політичному, соціально-економічному житті і, звичайно, не могли не вплинути на освіту. Саме перехід до демократичної та правової держави, ринкової економіки, наближення освіти до світових тенденцій економічного і суспільного розвитку є визначальними завданнями на сучасному етапі розвитку України. Розв'язання цих завдань є не що інше, як створення культурного соціуму, оскільки культура людини «визначається характером її взаємодії з іншими людьми, сформованістю ставлення до світу, до себе» [93]. Закон України «Про освіту» [87] регулює суспільні відносини в галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України. Саме загальні цілі і цінності, що охороняються і підтримуються освітньою системою, а також принципи її функціонування, є основою для формування сучасного фахівця.

У наш час зросла потреба у творчій висококваліфікованій праці, що має інтенсивно-технологічний характер. Складність і, як правило, високий рівень автоматизації технологічних процесів підвищує відповідальність працівників за функціонування технологічних пристроїв, значно підвищує плату за помилки людини через її обмежені можливості, брак знань і недбалість. Повної безпеки технологічних систем досягти, як відомо, неможливо, але від професійної експлуатації, вчасно ухваленого і часто єдино правильного рішення залежить здоров'я та життя великої кількості людей. У зв'язку з новими підходами, сучасне суспільство поставило перед освітніми установами завдання підготовки випускників, здатних:

- орієнтуватися в мінливих життєвих ситуаціях, самостійно здобувати знання, застосовувати їх на практиці для розв'язання різноманітних проблем, що виникають, щоб упродовж усього життя мати змогу знаходити в ньому своє місце;

- самостійно критично мислити, бачити проблеми, що виникають, і шукати шляхи раціонального розв'язання їх, використовуючи сучасні технології; чітко усвідомлювати, де і яким чином одержані ними знання можуть бути застосовані; бути здатними генерувати нові ідеї, творчо мислити;

- навчитися самостійно працювати з інформацією для розв'язання проблеми: збирати, аналізувати, узагальнювати, зіставляти з аналогічними або альтернативними варіантами її розв'язання, встановлювати статистичні та логічні закономірності, робити аргументовані висновки, застосовувати отриманий досвід для виявлення і розв'язання нових проблем;

- бути комунікабельними, контактними в різних соціальних групах, уміти працювати спільно в різних галузях, у різних ситуаціях, запобігаючи або вміло виходячи з будь-яких конфліктних ситуацій;

- самостійно працювати над розвитком власної моральності, інтелекту, культурного рівня.

Традиційний підхід до освіти утруднює виховання особистості, яка б відповідала цим вимогам. У сучасній системі освіти встановлюються відносини, засновані на принципах гуманізації та демократизації. Розвиток стає ключовим поняттям педагогічного процесу, сутнісною основою навчання.

До того ж, учені підкреслюють, що в освіті посилюються кризові явища, які є наслідком відставання її від потреб науки і виробництва. Незважаючи на те, що освіта зумовлює науково-технічний прогрес, вона чинить опір інноваційним явищам у власному середовищі. Щоб подолати цей розрив, забезпечити синтез теорії і практики, треба забезпечити студентам можливість здобувати технологічні знання. Технологічний підхід визначає спрямованість педагогічних досліджень на вдосконалення процесу навчання, підвищення його результативності, інструментальності, інтенсивності. Особливістю освітніх технологій є те, що сфера педагогічної діяльності не може бути схарактеризована чітким предметним полем, однозначністю функцій, відокремленістю професійних дій від особистісно-суб'єктивних параметрів. До того ж, віддаленість і варіативність результатів навчальної діяльності ускладнюють їхнє чітке прогнозування і моделювання.

Розбудова національної економіки значною мірою залежить від рівня підготовки менеджерів, економістів, бухгалтерів і фінансистів, логістиків і маркетингологів тощо. Економічна освіта України ґрунтується на положеннях законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»)

та є невід’ємною складовою сучасної системи вищої освіти в Україні, що забезпечує підготовку молоді до професійної діяльності в усіх сферах господарювання. Економічна освіта є основою соціалізації особистості, фактором реалізації економічних свобод демократичного суспільства і гармонійного життя людини, з одного боку, а також, з іншого – визначається завданнями переходу до правової держави, ринкових перетворень економіки, потребою максимального наближення її розвитку до тенденцій світової економіки і прогресивного суспільства.

Удосконалення вищої економічної освіти вимагає врахування у викладанні економічних дисциплін не тільки сучасних тенденцій розвитку економічних процесів та досягнень, а й вимог до організації процесу навчання, що задовольняє потреби економічних перетворень, входження до Європейського освітнього простору та гуманізації освіти. Приєднання України до країн-учасниць Болонського процесу в перспективі забезпечить одну з переваг – мобільність випускників вітчизняних вищих закладів освіти, але поки викриває найслабше місце в ланцюгу – відірваність академічної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю від реальної практичної підготовки.

Педагогічні епохи, зазначає В. Безпалько [35], відрізняються не тим, що вивчають учні (це визначається соціально-політичним режимом), а тим, як вони це вивчають, які педагогічні системи використовують. Сучасні технології в освіті дозволяють практично реалізувати нову освітню парадигму. Тенденції розвитку освітніх технологій безпосередньо пов’язані з гуманізацією освіти, сприяють самоактуалізації і самореалізації особистості. У сучасних умовах у вищій школі гостро стоїть завдання актуалізації змісту і методів навчання через активне використання в навчальному процесі результатів і технологій наукового пошуку, підвищення ефективності самостійної, творчої роботи студентів, розвитку пізнавальної діяльності, творчих здібностей, створення ситуацій успіху, організації зустрічних зусиль викладачів та студентів.

Набуття вмінь творчо підходити до власної діяльності, готовність до зміни профілю роботи постають специфічними особливостями сучасних фахівців. Провідним засобом удосконалення професійної підготовки фахівців економічних спеціальностей є набуття ними компе-

тенцій, знань, умінь і навичок у процесі індивідуалізації їхньої підготовки. Перетворення освітнього простору з парадигми «наслідування» в парадигму «інформація» породжує величезний потік інформації, яку має опрацювати студент за час навчання у вищому навчальному закладі. Головним недоліком у процесі опанування інформації, яка подвоюється за 5–6 років, залишається застосування у вищих навчальних закладах традиційних методів навчання. Розв'язати цю проблему, хоч би частково, можна за допомогою використання, поряд з традиційними, інноваційних методів навчання, які сприяють ефективному розвитку здібностей і формуванню в студентів навичок самостійності, системного мислення, умінь творчо застосувати знання.

Культура не формується спонтанно у процесі загальноосвітнього і професійного навчання. Без значних зусиль як студентів, так і педагогів, озброєних знаннями педагогічної та психологічної науки, підготовка фахівців, а в майбутньому їхня творча діяльність, будуть малоефективними. На думку Б. Бокутя, навчання – процес двосторонній, і тому його якість залежить як від дидактичної досконалості роботи викладачів, так і від ставлення студентів до занять, від рівня їх пізнавальної активності [40]. Дослідник переконаний, що тільки органічне поєднання високої змістовності предмета, методичної майстерності викладача з умілим стимулюванням пізнавальної діяльності студентів створює основу для глибокого і міцного оволодіння навчальним матеріалом. Адже відомо, що ефективність будь-якої діяльності багато в чому залежить від активності суб'єкта. Істотним стимулом активізації пізнавальної діяльності є внутрішні психологічні чинники: потреба в знаннях, інтерес до навчання, захопленість творчістю.

Відчуження навчальної інформації від життя і діяльності суспільства призводить до втрати пізнавального інтересу в процесі навчання. Розвиток пізнавальної мотивації значно підвищує активність студентів і ефективність самого процесу навчання. Введення в навчальний процес елементів діяльності, які збігаються в теорії і практиці з професійною діяльністю, стає передумовою розвитку професійної мотивації і дотримання принципу професійної спрямованості в навчальному процесі. Позитивний аспект формування пізнавального інтересу до вивчення дисципліни, що сприяє усвідомленню її значущості, відзна-

чає Ю. Чернова, підкреслюючи, що «використання загальних і великих планів, широких абстрактних узагальнень, застосування навчального матеріалу в професійній діяльності і повсякденному житті, а також знайомство з особливостями навчальної дисципліни для розвитку особистості зміцнюють пізнавальний інтерес і сприяють перетворенню суспільно-практичної цінності предмета на особисту значущість. Як наслідок цього усвідомлення з'являється відповідне ставлення до навчальної дисципліни і готовність до навчальної діяльності» [243].

У сучасній системі навчання і виховання розумова діяльність студентів ще не стала повною мірою об'єктом активної навчально-виховної дії, частіше її адаптують до конкретних форм як загальноосвітньої, так і професійної підготовки. У системі підготовки у вищих навчальних закладів, зауважує А. Єсаулов [250], викликає велику тривогу недостатня інтенсивність проявів таких пізнавальних психічних функцій, як мислення, уява і фантазія. Годі й шукати в історії педагогічної думки, продовжує автор, більшу помилку, згубнішу вихідну дидактичну позицію, ніж та, яка визначається поширеним поняттям «засвоєння знань». Саме це поняття, часто використовуване в педагогіці і психології, вважає автор, є непереборним джерелом розумової пасивності студентів. Педагог вбачає вихід з цієї ситуації в активізації розумової діяльності студентів.

Отже, сучасна дидактика вимагає від суб'єктів навчання не тільки зрозуміти, запам'ятати й відтворити отримані знання, але й, найголовніше, – вміти оперувати ними, ефективно застосовувати їх у професійній діяльності і творчо розвивати. Досягненню цієї мети сприяють методи активізації навчально-пізнавальної діяльності, спрямовані на розвиток у студентів творчого самостійного мислення і здатності кваліфіковано розв'язувати професійні завдання. Використання цих методів забезпечує тісний зв'язок теорії з практикою, розвиток нестандартного стилю мислення, рефлексивної сфери мислення (самосвідомості й саморегуляції розумової діяльності), створення атмосфери співробітництва, розвиток навичок спілкування.

Перспективи розвитку сучасної системи економічної освіти в умовах різко негативних соціально-економічних змін у нашій країні і довготривалої перспективи подолання їх визначають гостру потребу вивчення

дисциплін циклу БЖД. Але традиційний спосіб викладання їх не здатний розв'язати багато суперечностей, що склалися в нових соціальних, політичних і економічних умовах:

- відсутність достатнього рівня загальнокультурних та професійних компетенцій з питань безпеки життєдіяльності для розв'язання професійних завдань, пов'язаних з гарантуванням збереження життя та здоров'я працівників в умовах небезпечних ситуацій;

- потреба формувати в майбутніх фахівців мотивацію щодо посилення особистої відповідальності за дотримання гарантованого рівня безпеки на об'єктах господарювання;

- відсутність розуміння сучасних проблем і головних завдань безпеки життєдіяльності та вміння визначити коло своїх обов'язків з питань виконання завдань професійної діяльності з урахуванням ризику виникнення небезпек.

Подолати названі суперечності можна шляхом застосування інноваційних педагогічних технологій під час викладання дисциплін циклу «Безпека життєдіяльності» майбутнім фахівцям економічних спеціальностей. Студент має стати рівноправним суб'єктом навчальної взаємодії, а навчання – орієнтуватися не на дисципліну, яку вивчають, а на індивідуальні особливості сприйняття її студентами, а також на їхні потреби та інтереси. Педагог у такому процесі є не тільки передавачем знань та умінь, а й організатором спільної діяльності. Домінантна форма навчального спілкування – діалог, який сприяє створенню атмосфери співробітництва [174].

Отже, актуальність розробленої Концепції розвитку економічної освіти в Україні (04.12.2003) зумовлена:

- глобалізацією міжнародних економічних та фінансових зв'язків, формуванням інформаційного суспільства, у якому знання і соціальна відповідальність стають головними чинниками життєдіяльності людини як творчого працівника, споживача і члена суспільства;

- потребою пріоритетного розвитку в суспільстві і державі гуманістичних, соціально орієнтованих загальнолюдських моральних норм і цінностей;

- набуттям знань для своєчасного прийняття і реалізації соціально відповідальних рішень, що сприяють розвитку як особистості, так і суспільства загалом;

- потребами самої економічної освіти у визначенні нових принципів і механізмів побудови системи освіти в Україні, шляхів практичної переорієнтації на них економічної освіти, у вивченні, творчому осмисленні новітніх тенденцій світового розвитку освіти, обґрунтованого поєднання зарубіжних технологій з досягненнями національної освіти в процесах інтеграції у європейський та світовий освітянський простір [126].

Ураховуючи викладене вище, згідно з законами України «Про вищу освіту» (№ 2984-14) [83] та «Про освіту» (№ 1060-12) [81] сформовано загальні принципи розвитку освіти в Україні, які, у свою чергу, будуть використані в контексті розвитку економічної освіти, як-от:

- суспільна корисність економічних знань;
- соціальна справедливість, толерантність, суспільна злагода і партнерство всіх учасників економічної освітньої діяльності;
- гуманізм, демократичність, відкритість і доступність економічної освіти;
- соціальна обґрунтованість економічного мислення в кожній сфері професійної діяльності;
- поєднання фундаментальності та фаховості різноманітних освітніх програм, заснованих на індивідуалізації підготовки економічних кадрів відповідно до попиту на ринку праці;
- безперервність економічної освіти, її системність та систематичність;
- інноваційність змісту економічної освіти;
- адаптація світового досвіду та розширення міжнародного співробітництва;
- інтеграція економічної освіти і наукових досліджень.

Завданнями сучасної економічної освіти є: створення умов для самореалізації особистості як економічно активного члена суспільства, здатного свідомо долучатися до економічного життя країни; задоволення потреб суспільства і держави у фахівцях економічного профілю, здатних практично реалізувати стратегію сталого економічного, соці-

ального і духовного розвитку України, для забезпечення високого рівня життя народу; виховання в майбутніх фахівців цілісного соціально-економічного світосприйняття і сучасного наукового світогляду, формування свідомості членів суспільства на основі системного економічного мислення, що створює для них можливості опанувати знання, вміння та навички економічної діяльності; інтеграція вітчизняної вищої професійної економічної освіти в європейський освітній простір; залучення роботодавців до соціального партнерства в організації професійної економічної освіти для задоволення потреб ринку праці; створення умов для соціального партнерства учасників навчального процесу; відповідність якості вітчизняної економічної освіти вимогам міжнародного ринку праці; забезпечення безперервності економічної освіти на основі інтеграційних процесів як у системі «освіта–наука–виробництво», так і в системі зв'язків міжнародного співробітництва [126].

Отже, формування економічних знань має реалізуватися через поєднання пізнавальних, теоретичних і практичних компонентів навчання. Причому пізнавальні компоненти створюють не тільки систему фінансових, технологічних, технічних, економічних і правових знань, а й визначають внутрішню культуру майбутніх фахівців економічних спеціальностей, формують її готовність до свідомої гармонізації стосунків «природа–людина–суспільство–економіка» [126].

Сучасна концепція безпеки життєдіяльності базується на досягненні допустимого ризику. Її сутність полягає в досягненні найменшого рівня ризику, який сприймає суспільство на певному етапі свого розвитку, враховуючи рівень життя людини в контексті соціально-політичного та економічного розвитку та досягнень науки та техніки. Допустимий ризик поєднує технічні, економічні, соціальні та політичні аспекти і є певним компромісом між рівнем безпеки й можливостями її досягнення. Для визначення його розміру необхідно використовувати витратний механізм, який дає змогу розподілити витрати суспільства на досягнення заданого рівня безпеки між природною, техногенною та соціальною сферами [79].

Спрощений приклад графічного визначення допустимого ризику наведено на рис. 1.1. В умовах обмеженості коштів в Україні збіль-

шення витрат на підвищення безпеки технічних систем завдасть серйозних збитків соціальній сфері, і рівень сумарного ризику вийде за межі допустимих значень. При оптимальному співвідношенні інвестицій у технічну та соціальну сферу сумарний ризик стає мінімальним і визначає допустимий рівень ризику, з яким суспільство поки що змушене миритися. Зниження допустимого ризику до рівнів країн ЄС неможливе без покращення економічного стану нашої країни.

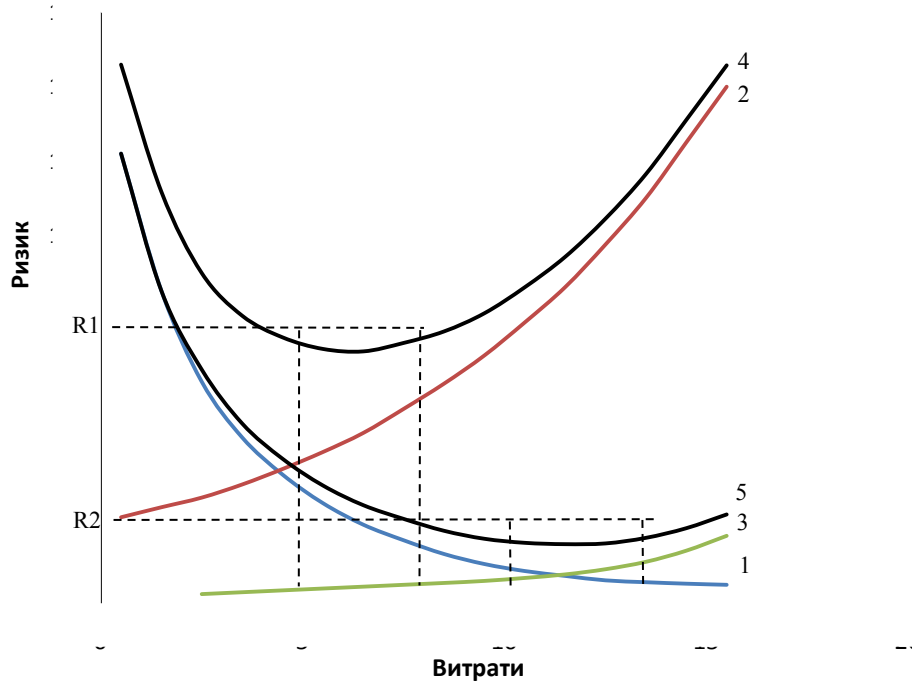

Рисунок 1.1 – Визначення допустимого ризику: 1 – технічний ризик;
 2 – соціально-економічний ризик в країнах, що розвиваються;
 3 – сумарний ризик в країнах, що розвиваються; 4 – соціально-
 економічний ризик в економічно розвинутих країнах;
 5 – сумарний ризик в економічно розвинутих країнах

Одним із основних принципів економічної освіти є її безперервність, системність та систематичність. В останні роки А. Нісімчук, О. Падалка, І. Сасова, О. Шпак та інші розглянули теоретичні та практичні аспекти реалізації неперервної освіти. О. Шпак, зокрема, визначив, що «неперервна економічна освіта – це процес систематичного накопичення і поновлення економічних знань, умінь і навичок, формування економічного мислення та культури, їх перманентної актуалізації згідно з новими змістовими та інституційними вимогами еконо-

мічного середовища всередині країни та на глобальному ринку, виховання ініціативності, підприємливості, відповідальності за власну економічну поведінку, раціонального прийняття рішень з метою досягнення оптимального результату з максимальним застосуванням інтелектуального потенціалу індивідуума та оптимальними затратами наявних ресурсів» [245].

Варто також зазначити, що на кожному етапі неперервної економічної освіти для кожної людини зміст і форма освітнього процесу мають віддзеркалювати задоволення її потреб відповідно до особливостей етапу та професії. Загальна середня освіта дає змогу школярам здобути базові економічні знання, оволодіти елементами економіки, щоб використовувати їх для розв'язання життєвих ситуацій. Економічна освіта у вищих навчальних закладах має за мету підготовку фахівців-економістів з сучасним світоглядом, професійними знаннями інноваційного характеру, вміннями практично використовувати їх під час розв'язання соціально-економічних проблем на базі постійної самоосвіти. Ступенева система підготовки фахівців економічних спеціальностей закладає основи для організації якісної економічної освіти, її інтеграції в міжнародний освітній простір і передбачає такі освітньо-кваліфікаційні рівні: молодший спеціаліст (терміни підготовки – два роки на основі повної загальної середньої освіти, три роки на основі загальної середньої базової освіти); бакалавр (термін підготовки – чотири роки); спеціаліст, магістр (термін підготовки – один рік на базі ОКР бакалавра).

Система неперервної економічної освіти охоплює також післядипломну економічну освіту, метою якої є підвищення рівня економічних знань, ознайомлення з новітніми досягненнями економіки у всіх сферах людської діяльності. Базовий зміст післядипломної освіти полягає у формуванні сучасного уявлення про економіку предметно-просторового середовища, його склад, функціонування, стан та перспективи розвитку [126].

Досвід упровадження стандартів вищої економічної освіти засвідчує, що вони не повною мірою відбивають особливості розвитку ринку України та динаміку розвитку її економіки, що ускладнює інтеграцію в європейський освітній простір. Навчальні плани підготовки еко-

номістів перевантажені навчальними дисциплінами, які недостатньо пов'язані з логікою підготовки фахівця за змістом освітньо-кваліфікаційних характеристик.

Потрібно вдосконалювати стандарти вищої економічної освіти, у яких варто враховувати сучасні та майбутні тенденції розвитку освіти, як-от: її диверсифікацію, безперервність, інтенсифікацію освітніх процесів та їхню інформатизацію. Розвиток стандартів економічної освіти передбачає модернізацію галузевих стандартів вищої освіти різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; упровадження в навчальний процес форм і методів для забезпечення посиленої орієнтації його на практичну або наукову підготовку студентів залежно від освітньо-кваліфікаційного рівня.

Розвиток науково-методичного забезпечення економічної освіти має сприяти підвищенню якості самостійної роботи студента щодо засвоєння знань, умінь, навичок і компетенцій засобами конкретних дисциплін освітньо-професійних програм підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Тому треба розробити документи для регламентування навчальної, наукової та методичної роботи; сформувати комплекс навчально-методичних матеріалів для викладання гуманітарних, природничо-наукових, загальноекономічних та професійних дисциплін; відпрацювати механізм контролю за якістю освіти; удосконалити систему перепідготовки викладачів економічних дисциплін у всіх вищих навчальних закладах; упровадити активні методики навчання; забезпечити системність застосування їх; розробити сучасні методики навчання, адекватні характеру економічної освіти; удосконалити систему конкурсного відбору базових підручників та навчально-методичних посібників з економічних дисциплін.

Одним із ключових напрямів розвитку економічної освіти є підвищення якості навчання через упровадження в навчальний процес новітніх освітніх технологій та розвиток педагогічної майстерності. Для цього доцільно використовувати в процесі підготовки економістів усіх форм навчання ділові та рольові ігри, семінари-дискусії, колоквіуми, ситуаційні вправи, а також розробити і впроваджувати сучасні дистанційні технології навчання із застосуванням комп'ютерних мереж.

Висока якість підготовки сучасного фахівця забезпечується поєднанням фундаментальних та спеціальних знань з практичною підготовкою. Для наповнення цього процесу сучасними підходами і змістом треба:

- розробити на державному рівні заходи щодо створення умов для проходження практики студентами на підприємстві і в організаціях різних форм власності;

- розробити нові форми практичної підготовки через створення навчально-тренінгових фірм, бізнес-інкубаторів, індивідуальних завдань для розвитку практичних умінь і навичок студентів;

- розширити можливості набуття науково-педагогічними працівниками практичного досвіду під час стажування на підприємствах;

- спрямувати співробітництво між викладацьким складом вищих навчальних закладів і фахівцями-практиками в річище консультування, підбору навчального матеріалу для створення кейсів;

- залучати до навчального процесу провідних фахівців діючих підприємств, організацій та установ;

- організувати моніторинг ринку праці й ефективну систему сприяння працевлаштуванню випускників економічних закладів освіти та факультетів.

Основою розробки стандартів вищої освіти нового покоління визначено компетентнісний підхід, а результати формування системи компетенцій стали одним із ключових моментів оцінювання якості знань. Набуті компетенції в межах морального та екологічного імперативів, з пріоритетом принципів сталого розвитку суспільства, мають забезпечувати спроможність фахівця отримувати, обробляти й усвідомлювати інформацію для здійснення професійної діяльності, визначати технологію формування індивідуальної діяльності і сприяти її безпечності та ефективності.

Глобальні проблеми сучасності породжені нерівномірністю розвитку нашої цивілізації, коли технологічна могутність людства перевершила досягнутий ним рівень суспільної організації, а спонукальні мотиви діяльності переважної маси людей та їхні моральні цінності дуже далекі від соціального, екологічного і демографічного імперативів епохи. В уявленні деяких учених взаємозв'язок і взаємозумовле-

ЛІТЕРАТУРА

1. Абу Али ибн Сина. Канон лечебной науки / Абу Али ибн Сина. – Ташкент : Фан, 1985. – 768 с.
2. Алейников В. В. Подготовка студентов к использованию компьютерных технологий в профессиональной деятельности: автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.08 / В. В. Алейников. – Брянск, 1998. – 18 с.
3. Алексеев С. В. Применение инновационных образовательных технологий: опыт Санкт-Петербурга : учеб.-метод. пособ. для спец. по управ. образ. / С. В. Алексеев, И. В. Муштавинская. – СПб. : Балт-Аудит-Эксперт, 2008. – 84 с.
4. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Історія. Проблеми / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
5. Алешкевич В. А. Курс общей физики как основа физического образования / В. А. Алешкевич // Физическое образование в вузах. – 1998. – № 3. – С. 5–8.
6. Андреев А. А. Дидактические основы дистанционного обучения в высших учебных заведениях : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / А. А. Андреев. – М., 1999. – 203 с.
7. Андреев А. Знания или компетенция? / А. Андреев // Высшее образование в России. – 2005. – № 2. – С. 3–12.
8. Андреев А. А. Информационные образовательные технологии / А. А. Андреев, В. И. Солдаткин // Информационные технологии в науке и образовании : матер. интернет-конф. – Режим доступа: <http://www.conf.sssu.ru/ito2002/dist.shtml>.
9. Андреев А. А. Классификация и модели использования Интернет-технологий в высших учебных заведениях России / А. А. Андреев, Ю. Б. Рубин // Информационные технологии в науке и образовании : матер. интернет-конф. – Режим доступа : http://auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&id_thesis=2156.
10. Андреев А. А. Система высшего образования в информационном обществе / А. А. Андреев, Ю. Б. Рубин // Технологии информационного общества – Интернет и современное общество : матер. V Всерос. объедин. конф. – Режим доступа: < http://ict.edu.ru/vconf/index.php?a=vconf&c=getForm&r:=thesisDesc&d=light&id_sec=81&id_thesis=2870>.

11. Андреев А. Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-педагогического анализа / А. Л. Андреев // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 19–27.
12. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности / В. И. Андреев. – М. : Высш. школа, 1981. – 240 с.
13. Андрущенко В. П. Інформаційні технології в системі інноваційної освіти / В. П. Андрущенко, А. М. Олійник // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 5–15.
14. Антипова В. М. Компетентностный подход к организации дополнительного педагогического образования в университете / В. М. Антипова, К. Ю. Колесиш, Г. Р. Пахомова // Педагогика. – 2006. – № 8. – С. 57–62.
15. Арестова О. Н. Мотивация пользователей Интернета / О. Н. Арестова, Л. Н. Бабанин, А. Е. Войскунский // Гуманитарные исследования в Интернете : сб. науч. трудов. – М. : Можайск-Терра, 2000. – С. 55–77.
16. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы : учеб.-метод. пособ. / С. И. Архангельский. – М. : Высш. школа, 1980. – 368 с.
17. Асоянц П. Основи методики створення і застосування комп'ютерних програм у навчанні іноземних мов : навч. посіб. / П. Асоянц, Г. Чекаль, П. Сердюков. – К. : КДПШ, 1993. – 108 с.
18. Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения древних славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов / А. Н. Афанасьев. – М. : Современный писатель, 1995. – Т. II. – 396 с.
19. Афанасьев В. Г. Общество, системность, познание и управление / В. Г. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1981. – 432 с.
20. Афанасьев В. Г. Человек, компьютер, творчество / В. Г. Афанасьев // Советская педагогика, 1991. – № 5. – С. 50–56.
21. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 558 с.

22. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.
23. Балыкина Е. Н. Модель учебно-методического комплекса по исторической информатике / Е. Н. Балыкина, Е. Э. Попова, О. Л. Липницкая // История и компьютер: информационный бюллетень ассоциации. – 2000. – № 28. – С. 66–85.
24. Бацуровська І. В. Методика використання порталу у фаховій підготовці майбутніх інженерів в аграрних університетах / І. В. Бацуровська // Сучасний стан природничо-математичної та технологічної освіти: тенденції, перспективи : матер. Міжнар. наук.-метод. конф. – Випуск 13. – Херсон : ХНТУ, 2010. – С. 56–59.
25. Бедрій Я. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. / Я. Бедрій. – К. : Кондор, 2009. – 286 с.
26. Безпека життєдіяльності / Ю. Чирва, О. Баб'як. – К. : Атака, 2001. – 303 с.
27. Безопасность жизнедеятельности : учеб. пособ. Ч. 1 / под ред. Э. А. Арустамова. – М. : Маркетинг, 1998. – 248 с.
28. Безопасность жизнедеятельности : учеб. для вузов / С. В. Белов, А. В. Ильницкая, А. Ф. Козьяков [и др.] ; под общ. ред. С. В. Белова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. шк., 1999. – 448 с.
29. Безпека життєдіяльності : навч. посібн. для вищ. навч. закл. III–IV рівнів акредитації / Ю. С. Скобло, Т. Б. Соколовська, Д. І. Мазоренко [та ін.]. – К. : Кондор, 2006. – 422 с.
30. Безпека життєдіяльності. Лабораторно-практичні заняття : навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закл. / за ред. С. Л. Величка. – Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2004. – 140 с.
31. Бегун В. В. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки : навч. посібн. / В. В. Бегун, І. М. Науменко. – К. : Кондор, 2004. – 328 с.
32. Безпечність машин. Принципи оцінювання ризику (EN 1050:1996, IDT): ДСТУ EN 1050:2003. – Чинний від 2004-10-01. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – IV, 18 с. – (Національний стандарт України).

33. Беляева А. П. Интегративная теория и практика многоуровневого непрерывного профессионального образования / А. П. Беляева. – СПб. : Ин-т профтехобразования РАО. – 2002. – 238 с.
34. Берсенева Т. А. Инновационные технологии в преподавании курса «Основы безопасности жизнедеятельности» / Т. А. Берсенева, Т. В. Мельникова, А. М. Осокин. – СПб. : СпбАППО, 2003. – 90 с.
35. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – М. : Ин-т проф. обр. РАО, 1995. – 336 с.
36. Беспалько В. Н. Системно методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов / В. Н. Беспалько, Ю. Г. Татур. – М. : Высш. школа, 1989. – 143 с.
37. Бех І. Д. Принципи сучасної освіти / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 4(49). – С. 5–27.
38. Биков В. І. Удосконалення процесу викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» у вищих закладах освіти / В. І. Биков, О. С. Кожем'якін // Безпека життєдіяльності. – 2007. – № 5. – С. 38–39.
39. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід до презентації освітніх результатів / Н. М. Бібік // Школа І ступеня: теорія і практика : зб. наук. праць Переяслав-Хмельницького держ. пед. ун-ту ім. Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2004. – Вип. 10. – С. 24–37.
40. Бокуть Б. В. Вузовское обучение (Проблемы активизации) / Б. В. Бокуть, С. И. Сокорева, Л. А. Шеметкова ; под ред. Б. В. Бокутя. – Минск : Университетское, 1989. – 109 с.
41. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / О. Г. Бражнич. – Кривий Ріг, 2001. – 238 с.
42. Буева Л. П. Человек: деятельность и общение / Л. П. Буева. – М. : Политиздат, 1978. – 82 с.
43. Бэкон Дж. Операционные системы. Параллельные и распределенные системы / Дж. Бэкон, Т. Харрис. – СПб. : Питер, 2004. – 800 с.
44. Вакарчук І. Сучасна фізико-математична освіта і наука: тенденції та перспективи : доповідь / І. Вакарчук. – К., 2008. – Режим доступу: [http // www. mon. gov. ua](http://www.mon.gov.ua).
45. Ващук Ф. Інформатизація вищої освіти України в контексті європейського вибору / Ф. Ващук, О. Ващук. – Режим доступу:

http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/geopolityka/2010_2/PDF/F. Vas hchuk,%20O. Vashchuk. pdf.

46. Введение в философию: учебн. для вузов : в 2 ч. Ч. 2 / И. Т. Фролов, Э. А. Араб-Оглы, Г. С. Арефьева и др. – М. : Политиздат, 1989. – 639 с.

47. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1989. – 261 с.

48. Вернадский В. И. Начало и вечность жизни / В. И. Вернадский. – М. : Советская Россия, 1989. – 702 с.

49. Виссема Ханс. Стратегический менеджмент и предпринимательство / Ханс Виссема. – М. : Финпресс, 2002. – 272 с.

50. Власенко А. Н. Педагогические основы организации дифференцированного профессионального образования учащейся молодежи в условиях рынка труда : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. Н. Власенко. – М., 1999. – 217 с.

51. Войтович В. М. Українська міфологія / В. М. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.

52. Вурдов А. М. Возможности сети Интернет и самообразование / А. М. Вурдов // Вопросы Интернет-образования. – Режим доступа: http://penza.fio.ru/vio/02/cd_site/Articles/Art_1_20.htm.

53. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М. : Работник просвещения, 1995. – 479 с.

54. Ганин Е. А. Педагогические условия использования современных информационных и коммуникационных технологий для самообразования будущих учителей / Е. А. Ганин // Информационные технологии в образовании : матер. конф. – 2003. – Режим доступа: <http://ito.edu.ru/2003>.

55. Гареев В. М. Принципы модульного обучения / В. М. Гареев, С. И. Куликов, Е. М. Дурко // Вестник высшей школы. – 1987. – № 8. – С. 19–22.

56. Гвоздй С. П. Підготовка майбутніх учителів природничого циклу до навчання школярів основ безпечної поведінки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. П. Гвоздй. – Одеса, 2007. – 181 с.

57. Гейжан Н. Ф. Психолого-педагогические основы индивидуализации профессионального воспитания учащихся профессиональных

учебных заведений : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Н. Ф. Гейжан. – СПб., 1995. – 294 с.

58. Герман Н. В. Безпека життєдіяльності людини в педагогічній спадщині українських просвітителів (кінця XIX – початку XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. В. Герман. – К., 2000. – 213 с.

59. Гидрович С. Р. Игровое моделирование экономических процессов (деловые игры) / С. Р. Гидрович, И. М. Сыроежин. – М. : Экономика, 1976. – 116 с.

60. Гогіташвілі Г. Г. Основи охорони праці : навч. посібник / Г. Г. Гогіташвілі, В. М. Лапін. – К. : Знання, 2008. – 302 с.

61. Горина Л. Н. Многоуровневая педагогическая система формирования культуры безопасности жизнедеятельности человека на основе изо- и гомоморфизма : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Л. Н. Горина. – Тольятти, 2002. – 442 с.

62. Горшенин А. Ю. Проблемы построения современного учебника на основе использования ресурсов Интернет / А. Ю. Горшенин // Информационные технологии в обучении и научных исследованиях : матер. 47 науч.-метод. конф. – Ставрополь : СГУ, 2002. – С. 22–23.

63. Грядовой Д. И. Философия / Д. И. Грядовой. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 367 с.

64. Губин С. Ю. Интернет-технологии в высшей школе в период реформирования российского образования : науч. изд. / С. Ю. Губин, В. Т. Матчин, В. А. Мордвинов ; под ред. Н. Н. Евтихиева. – М. : НИИВО, 1998. – 56 с.

65. Гуревич П. С. Философия культуры : пособ. для студ. гуман. вузов / П. С. Гуревич. – М. : Аспект-Пресс, 1994. – 317 с.

66. Гуревич Р. С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Р. С. Гуревич. – К., 1999. – 415 с.

67. Гутнов Д. А. Опасности глобальной информатизации гуманитарной науки (заметки заинтересованного наблюдателя) / Д. А. Гутнов // Информационный бюллетень ассоциации «История и компьютер». – 2000. – № 26/27. – С. 128–139.

68. Демкин В. П. Гуманитарная информатика как модель гуманитарного образования в информационном обществе / В. П. Демкин, Г. В. Можяева // Высшее образование в России. – 2003. – № 2. – С. 82–84.

69. Джигирей В. С. Безпека життєдіяльності: підруч. / В. С. Джигирей, В. Ц. Жидецький. – Львів : Афіша, 2001. – 256 с.
70. Добротина И. А. Введение в экологию человека. Человек и природа, природа самого человека : учеб. пособие / И. А. Добротина, И. М. Швец. – Нижний Новгород : Изд-во Нижегородского гос. у-та, 1994. – 203 с.
71. Доповідь «Стан природної та техногенної безпеки в Вінницькій області в 2006 році» / заг. керівн.: В. Ф. Жердецький, С. Д. Вовченко. – Вінниця : Планер, 2007. – 70 с.
72. Дороніна М. С. Культура спілкування ділових людей : посібник / М. С. Дороніна. – 2-е вид.. – К. : Academia, 1998. – 192 с.
73. Дракер П. Задачи менеджмента в XXI веке / П. Дракер. – М. : Вильямс, 2000. – 282 с.
74. Дрейер О. Н. Экология и устойчивое развитие : учебное пособие / О. Н. Дрейер, В. А. Лось. – М. : Из-во УРАО, 1997. – 224 с.
75. Ельмеев В. Я. Воспроизводство общества и человека / В. Я. Ельмеев. – М. : Мысль, 1998. – 236 с.
76. Ермаков А. Л. Основы самостоятельной работы студентов / А. Л. Ермаков, Н. А. Галатенко. – М. : Моск. гос. техн. ун-т гр. авиации, 1996. – 87 с.
77. Євтух М. Б. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / М. Б. Євтух, І. С. Волощук // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 1(58). – С. 70–74.
78. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе : автореф. дис.... д-ра пед. наук : 13.00.02 / М. И. Жалдак. – М., 1989. – 37 с.
79. Желібо Є. П. Безпека життєдіяльності : навч. посібник / Є. П. Желібо, В. В. Зацарний. – К. : Університет «Україна», 2005. – 264 с.
80. Желібо Є. П. Безпека життєдіяльності : навч. посібник / Є. П. Желібо, Н. М. Заверуха, В. В. Зацарний. – К. : Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2001. – 320 с.
81. Жукова Л. Відомості про стан травматизму невиробничого характеру зі смертельними наслідками за 2007 р. порівняно з 2006 р. / Л. Жукова // Охорона праці. – 2008. – № 4. – С. 47.
82. Задорожная О. В. Психолого-педагогические условия формирования умений проектной деятельности в процессе изучения ма-

тематического анализа / О. В. Задорожная // Вестник Ставропольского государственного университета. – 2007. – № 51. – С. 101–104.

83. Закон України «Про вищу освіту», № 2984-III від 17.01.2002 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 20. – Ст. 134.

84. Закон України від 04.02.1998 № 74/98 «Про Національну програму інформатизації» / Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/higher>.

85. Закон України від 09.01.2007 № 537-V «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.

86. Закон України «Про охорону праці», № 229-IV від 21.11.2002 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 2. – Ст. 10.

87. Закон України «Про освіту», № 1060-XII від 23.05.1991 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 34. – С. 451.

88. Заплатинський В. М. Безпека життєдіяльності : опор. консп. лекц. / В. М. Заплатинський. – К. : КДТЕУ, 1999. – 208 с.

89. Заплатинський В. М. Безпека та небезпека у стародавніх віруваннях / В. М. Заплатинський // Безпека життєдіяльності. – 2006. – № 5. – С. 41–43.

90. Запорожець О. Як згортається навчання з питань охорони праці / О. Запорожець, А. Русаловський, О. Цибульник // Охорона праці. – 2009. – № 8. – С. 14–16.

91. Засоби і технології єдиного інформаційно-освітнього простору / за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука. – К. : Атіка, 2004. – 240 с.

92. Захматов В. Д. Концептуальний підхід до формування змісту дисципліни «Безпека життєдіяльності» в НТУУ «КПІ» / В. Д. Захматов, Е. П. Маслов, Ю. В. Міхєєв, А. В. Пятова // Безпека життєдіяльності. – 2006. – № 2. – С. 37–40.

93. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. для вузов / И. А. Зимняя. – 2-е изд., доп., испр. и перераб. – М. : Логос, 1999. – 384 с.

94. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : моногр. / за ред. І. А. Зязюна]. – К. : Віпол, 2000. – С. 11–57.

95. Зоріна М. О. До проблеми визначення актуальності й особливостей формування культури безпеки життєдіяльності / М. О. Зоріна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2010. – № 8. – С. 149–153.
96. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
97. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире / В. Л. Иноземцев. – М. : Academia-Наука, 1998. – 640 с.
98. Интернет-образование / под общ. ред. В. П. Тихомирова. – М. : Изд-во МЭСИ, 2000. – 189 с.
99. Інноваційні технології в сучасній освіті / за ред. Л. І. Даниленко. – К. : Лотос, 2004. – 220 с.
100. Жукова Л. Відомості про стан травматизму невиробничого характеру зі смертельними наслідками за 2007 р. порівняно з 2006 р. / Л. Жукова // Охорона праці. – 2008. – № 4. – С. 47.
101. История менеджмента : учеб. пособ. / под. ред. Д. В. Валового. – М. : Инфра-М, 1997. – 256 с.
102. Казакова А. Г. Модульное обучение / А. Г. Казакова. – М. : ИПКСК, 1997. – 20 с.
103. Казакова А. Г. Организация самостоятельной работы студентов / А. Г. Казакова. – М. : ИПКСК, 1997. – 29 с.
104. Казакова А. Г. Современные педагогические технологии : метод. рекомендации / А. Г. Казакова. – М. : ИПКСК, 1997. – 50 с.
105. Керб Л. П. Основы охраны праці : навч. посіб. / Л. П. Керб. – К. : КНЕУ, 2003. – 215 с.
106. Килпатрик У. Х. Метод проектов / У. Х. Килпатрик. – М., Л. : Брокгауз-Эфрон, 1925. – 68 с.
107. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии. (Анализ зарубежного опыта) / М. В. Кларин. – Рига : Эксперимент, 1998. – 180 с.
108. Ключевые вопросы практики повышения культуры безопасности. Доклад Международной консультативной группы по ядерной безопасности. – Серия изданий по безопасности, INSAG –15. – Вена: МАГАТЭ, 2002. – 24 с.

109. Князева Е. Н. Антропный принцип в синергетике / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов // Вопросы философии. – 1997. – № 3. – С. 62–79.

110. Князева Е. Н. Международный Московский синергетический форум (некоторые итоги и перспективы) / Е. Н. Князева // Вопросы философии. – 1996. – № 11. – С. 148–152.

111. Князева Е. Н. Случайность, которая творит мир (новые представления о самоорганизации в природе и обществе) / Е. Н. Князева // В поисках нового мировидения: И. Пригожин, Е. и Н. Рерихи. – М. : Знание, 1991. – С. 3–20.

112. Кобилянський О. В. Практична підготовка з безпеки життєдіяльності в процесі формування професійної компетентності менеджерів: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського ун-ту. Серія педагогічна / О. В. Кобилянський. – Кам'янець-Подільський : КПНУ ім. І. Огієнка, 2009. – Вип.15. – С. 205–207.

113. Кобилянський О. В. Практичні аспекти викладання безпеки життєдіяльності в процесі підготовки бакалаврів і спеціалістів економічних спеціальностей / О. В. Кобилянський // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2009. – № 4. – С. 100–105.

114. Кобилянський О. В. Практичні аспекти навчання з безпеки життєдіяльності студентів, працівників і посадових осіб / О. В. Кобилянський // Вісник Черкаського ун-ту. Серія педагогічні науки. – Випуск 164. – Черкаси : ЧНУ, 2009. – С. 95–100.

115. Кобилянський О. В. Практичні аспекти навчання з охорони праці посадових осіб і працівників / О. В. Кобилянський // Наук. вісник Південноукраїнського нац. педагог. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – 2010. – № 1–2. – С. 29–37.

116. Кобилянський О. В. Практичні аспекти професійної підготовки менеджерів / О. В. Кобилянський // Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2009. – № 17(180). – С. 84–90.

117. Кобилянський О. В. Практичні аспекти навчання з безпеки життєдіяльності бакалаврів економічних спеціальностей / О. В. Кобилянський // Вісник Запорізького нац. ун-ту : зб. наук. статей. Педагогічні науки. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – С. 176–182.

118. Кобилянський О. В. Практичні аспекти професійної підготовки менеджерів з безпеки життєдіяльності / О. В. Кобилянський // Пе-

дагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – 2010. – № 3(5). – С. 221–232.

119. Кобилянський О. В. Практичні аспекти формування професійної компетентності бакалаврів економічних спеціальностей у процесі вивчення законодавства ЄС з безпеки життєдіяльності / О. В. Кобилянський // Порівняльно-педагогічні студії : наук.-педаг. журнал. – 2010. – № 1–2. – С. 35–43.

120. Ковалев Н. П. Управление проектом по созданию Интернет-сайта / Н. П. Ковалев. – М. : Альпина-паблишер, 2001. – 337 с.

121. Коваль Т. І. Професійна підготовка з інформаційних технологій майбутніх менеджерів-економістів : моногр. / Т. І. Коваль. – К. : Ленвіт, 2007. – 264 с.

122. Ковальчук В. Б. Оптимізація процесу формування професійного мислення фахівців економічного профілю / В. Б. Ковальчук // Сучасні тенденції та перспективи розвитку освіти і науки у вищих навчальних закладах України : матеріали всеукраїн. наук.-теор. конф. (12 травня 2006 р.). – Хмельницький : в-во ХНУ, 2006. – С. 118–120.

123. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К. І. С., 2004. – 112 с.

124. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти. Лист МОН України № 1/9-484 від 31.07.2008 р. – Режим доступу: <http://elib.crimea.edu/zakon/list484.pdf>.

125. Кондрацька Г. Д. Особливості підготовки студентів до викладання безпеки життєдіяльності / Г. Д. Кондрацька // Безпека життєдіяльності. – 2007. – № 7. – С. 42–43.

126. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта в Україні. – 2004. – № 6. – С. 4–5.

127. Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини» / В. О. Кузнецов, В. В. Мухін, О. Ю. Буров [и др.] // Вища освіта : інформаційний вісник. – 2001. – № 6. – С. 6–17.

128. Корниенко Ю. М. Педагогические условия применения интернет-технологий в профессиональной подготовке студентов исторических специальностей : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ю. М. Корниенко. – М., 2005. – 205 с.

129. Корсун І. В. Активізація навчально-пізнавальної діяльності старшокласників у процесі вивчення властивостей твердих тіл у курсі фізики : дис.... канд. пед. наук : 13.00.02 / І. В. Корсун. – К., 2009. – 234 с.
130. Краткий психологический словарь / сост. Л. А. Карпенко ; под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 512 с.
131. Кудрявцева Т. В. Психология технического мышления / Т. В. Кудрявцева. – М. : Педагогика, 1975. – 303 с.
132. Кузнецов С. Ощупывание слона : заметки по истории русского Интернета / С. Кузнецов. – М. : Новое литературное обозрение, 2004. – 107 с.
133. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования / Н. В. Кузьмина. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1980. – 172 с.
134. Кузьмінський А. Й. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. Й. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
135. Культура: теории и проблемы: учеб. пособ. для студ. и аспирантов гуман. спец. / Т. Ф. Кузнецова, В. М. Межуев, И. О. Шайтанов [и др.]. – М. : Наука, 1995. – 279 с.
136. Лапін В. М. Безпека життєдіяльності людини: навч. посіб. / В. М. Лапін. – К. : КОО, 2000. – 186 с.
137. Лебедева Н. М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию / Н. М. Лебедева. – М. : Издат. дом Ключ-С, 1999. – 223 с.
138. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
139. Лігоцький А. О. Система різнорівневої підготовки фахівців в Україні (теоретико-методологічний аспект) : автореф. дис.... д-ра пед. наук : 13.00.04 / А. О. Лігоцький. – К., 1997. – 36 с.
140. Локшина О. І. Становлення «компетентної» ідеї в європейській освіті / О. І. Локшина // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методологічного семінару. – К. : Педагогічна думка, 2009. – С. 19–33.
141. Локшина Олена. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу / Олена Локшина // Шлях освіти. – 2007. – № 1. – С. 16–21.

142. Лосік Т. М. Здоров'я студентів в умовах сучасного довкілля та інноваційних технологій / Т. М. Лосік, Ю. С. Сорокін, Ю. О. Долинний // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2011. – № 8. – С. 61–63.
143. Лук'янова В. В. Економічний ризик : навч. посіб. / В. В. Лук'янова, Т. В. Головач. – К. : Академвидав, 2007. – 464 с.
144. Лунячек В. Е. Стратегія розвитку освіти України в контексті загальноцивілізаційних тенденцій / В. Е. Лунячек // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Магістр, 2009. – № 2 (36). – С. 171–180.
145. Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1. – С. 5–12.
146. Майхнер Х. Е. Корпоративные тренинги / Х. Е. Майхнер. – М. : ЮНИТИ, 2002. – 354 с.
147. Макаренко А. С. Сочинения в восьми томах / А. С. Макаренко. – М. : Высшая школа, 1986. – Т. 5. – 120 с.
148. Мардахаев А. А. Охрана труда: история, теория, практика / А. А. Мардахаев. – Львов : Изд-во Львовского ун-та, 1984. – 140 с.
149. Мартыненко Н. М. Основы менеджмента : учебник / Н. М. Мартыненко. – К. : Каравелла, 2003. – 496 с.
150. Матросова Л. Н. Деловая игра в подготовке учителя / Л. Н. Матросова. – М. : Магистр, 1996. – 134 с.
151. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / А. М. Матюшкин. – М. : Педагогика, 1972. – 126 с.
152. Махмутов М. И. Проблемное обучение: Основные вопросы теории / М. И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – 368 с.
153. Мескон М. Х. Основы менеджмента : пер. с англ. / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 1992. – 702 с.
154. Миценко І. М. Організаційно-економічний механізм регулювання безпеки життєдіяльності : дис. ... доктора економ. наук : 08.02.03 / І. М. Миценко. – Донецьк, 2005. – 455 с.
155. Можаяева Г. В. Гуманитарная информатика или информатика для гуманитариев: постановка проблемы / Г. В. Можаяева, В. П. Демкин. – Режим доступу: <http://aik-sng.ru/text/bullet/29/27.html>.

156. Можаяева Г. В. Информация в истории: исторические аспекты информатиологии / Г. В. Можаяева // Информационный бюллетень ассоциации «История и компьютер». – 2002. – № 29. – С. 158–167.

157. Моисеев Н. Н. Экология, нравственность и политика / Н. Н. Моисеев // Вопросы философии. – 1989. – № 5. – С. 13–26.

158. Нечаев Н. Н. Психолого-педагогические аспекты подготовки специалистов в вузе / Н. Н. Нечаев. – М. : Изд-во МГУ, 1985. – 114 с.

159. Николаева Т. А. Проектирование и реализация системы подготовки будущих инженеров к обеспечению безопасности жизнедеятельности : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Т. А. Николаева. – Брянск, 2004. – 693 с.

160. Носаченко І. М. Використання інтерактивних методів в економічній освіті учнівської молоді / І. М. Носаченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) [та ін.]. – К., Вінниця : Вінниця, 2002. – Випуск 1 (Ч. 1). – С. 479–482.

161. Образовательный стандарт высшей школы: сегодня и завтра / под ред. В. И. Байденко, Н. А. Селезнева. – М. : Просвещение, 2001. – 243 с.

162. Образцов П. И. Психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информационных технологий обучения : монография / П. И. Образцов. – Орел : ОрелГТУ, 2000. – 145 с.

163. Обсяг продажів на ІТ-ринку України. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/2013/05/19/302052>.

164. Ованесбеков Л. Г. Технология построения гипертекстов : автореф. дис.... канд. физ.-мат. Наук : 05.13.11 / Л. Г. Ованесбеков. – М., 1993. – 175 с.

165. Овчарук О. В. Місце та роль інформаційних та комунікаційних технологій в системі освіти країн Європейського Союзу / О. В. Овчарук // Інформаційні технології і засоби навчання : електронне наукове фахове видання. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em6/content/08_oovsue.htm.

166. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О. В. Овчарук // Компетентнісний

підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарука. – К. : Педагогічна думка, 2004. – 111 с.

167. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Русский язык, 1978. – 848 с.

168. Опольська М. В. Формування гуманістичної сформованості майбутніх менеджерів-економістів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / М. В. Опольська. – Запоріжжя, 2009. – 331 с.

169. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління : посіб. / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2003. – 568 с.

170. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / [А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий, В. А. Козаков та ін.]. – К. : ІСДО, 1993. – 336 с.

171. Орлова Э. А. Введение в социальную и культурную антропологию / Э. А. Орлова. – М. : Изд-во МТИК, 1994. – 214 с.

172. Основы современных компьютерных технологий : учеб. пособ. / под ред. А. Д. Хоменко. – СПб. : КОРОНА-принт, 1998. – 448 с.

173. Палкин Ю. Н. Основы управляемого учебного процесса : метод. реком. / Ю. Н. Палкин. – К. : Изд-во КГУ. – 1982. – 38 с.

174. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова [та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. – 3-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.

175. Петровский А. История психологии / А. Петровский, М. Ярошевский. – М. : Изд-во Российского гос. гуманит. ун-та, 1994. – 448 с.

176. Петрук В. А. Ігрові заняття як засіб психологічної підготовки студентів ВНЗ до майбутньої роботи за фахом / В. А. Петрук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – К., Вінниця : Вінниця, 2005. – Вип. 8. – С. 402–406.

177. Петрук В. А. Концептуальні підходи до формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей / В. А. Петрук // Модернізація освіти: пошуки, проблеми, перспективи: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., (28–31 травня 2007 р). – Массандра; К. : ІПТО, 2007. – С. 64–66.

178. Петрук В. А. Методологічні основи формування професійної спрямованості у студентів початкових курсів навчання у технічному ВНЗ / В. А. Петрук // Інноваційні технології в професійній підготовці вчителя трудового навчання: проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. – Полтава : ПДПУ, 2007. – Вип. 2. – С. 69–73.
179. Петрук В. А. Психологічна і фахова підготовка майбутнього фахівця / В. А. Петрук // Вища освіта України : зб. наук. пр. – К. : Педагогічна преса, 2002. – № 1. – С. 53–57.
180. Петрук В. Психологічна і фахова підготовка майбутнього спеціаліста / Віра Петрук // Вища освіта України. – 2002. – № 1. – С. 53–57.
181. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / В. А. Петрук. – К., 2008. – 520 с.
182. Петрук В. А. Формування умінь самостійної роботи у майбутніх інженерів засобами ігрових форм : моногр. / В. А. Петрук, І. В. Хом'юк. – Вінниця : Універсум-Вінниця, 2004. – 185 с.
183. Петрушенко В. Л. Історія світової філософії. Фундаментальні проблеми філософії : навч. посіб. / В. Л. Петрушенко. – Львів : НУ «Львівська політехніка», 2001. – 306 с.
184. Пилипей Л. П. Експериментальна перевірка впливу засобів ППФП на функціонування зорового аналізатора студентів ВНЗ / Л. П. Пилипей // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2009. – № 3. – С. 222–225.
185. Підписано угоду с корпорацією Intel щодо впровадження сучасних освітніх електронних систем в навчальний процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novyny.ostriv.in.ua/publication/code-A661C40B9A1F/list-8C72DA5726>.
186. Піменова О. О. Культура особистої свободи як соціологічне поняття та соціальний феномен / О. О. Піменова // Вісник Харківського нац. у-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2010. – № 891. – С. 83–89.
187. Пістун І. Основи безпеки життєдіяльності : навч. посіб. для 10–11 кл. / І. Пістун, М. Хобзей, А. Березовецький. – Львів : СПОЛОМ, 2000. – 190 с.
188. Пістун І. П. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. / І. П. Пістун. – Суми : Університетська книга, 1999. – 301 с.

189. Подласый И. П. Педагогика : учеб. пособ. для высш. пед. учеб. завед. / И. П. Подласый. – М. : Просвещение, 1996. – 630 с.
190. Полещук І. Ф. Підвищення рівня професійної підготовки студентів економічних спеціальностей засобами ігрових форм навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 3.00.04. / І. Ф. Полещук. – К., 2005. – 20 с.
191. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк [та ін.] ; гол. ред. В. М. Литвин. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 988 с.
192. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий підхід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К. І. С, 2004. – 111 с.
193. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К. І. С, 2004. – С. 16–25.
194. Постанова КМУ від 7 грудня 2005 р. № 1153 «Про затвердження Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки». – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
195. Психологические и психофизиологические особенности студентов / под ред. Н. М. Пейсахова. – Казань : Изд. КГУ, 1987. – 290 с.
196. Пуляк О. В. Дидактичні засади професійної підготовки вчителів природничих дисциплін з безпеки життєдіяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Пуляк. – Кіровоград, 2006. – 265 с.
197. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах : моногр. / Г. П. Пустовіт. – К., Луганськ : Альма-матер, 2004. – 540 с.
198. Радугин А. А. Психология и педагогика / А. А. Радугин, Е. А. Коротков. – М. : Высш. шк, 1990. – 183 с.
199. Регіональна економіка та природокористування : навч. посіб. / А. П. Голіков, О. Г. Дейнека, Л. О. Позднякова, П. О. Черномаз. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 352 с.

200. Рекомендації щодо побудови системи управління охороною праці на виробництві // Охорона праці. Бібліотека спеціаліста з охорони праці. – 2006. – № 8. – С. 2–6.

201. Рибалка В. Психолого-педагогічні принципи і стадії розробки особистісно-орієнтованої підготовки учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти / В. Рибалка // Неперервна професійна освіта: теорія та практика. – 2001. – Випуск 2. – С. 33–41.

202. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 720 с.

203. Рубинштейн С. Л. Принципы и пути развития психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1959. – 354 с.

204. Рум'янцева К. Є. Використання комп'ютерного моделювання у професійній підготовці студентів економічних спеціальностей / К. Є. Рум'янцева // Зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / гол. ред. М. Т. Мартинюк. – Умань : СПД Жовтий, 2008. – Ч. 1. – С. 176–182.

205. Рум'янцева К. Є. Використання проблемного навчання до розв'язання творчих завдань майбутніми економістами / К. Є. Рум'янцева // Наукові дослідження – теорія та експеримент '2006: матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер. – Полтава : ІнтерГрафіка, 2006. – Т. 4. – С.110–113.

206. Рум'янцева К. Є. Обґрунтування педагогічних умов професійної підготовки майбутніх економістів / К. Є. Рум'янцева // Вісник Черкаського ун-ту. Сер. Педагогічні науки / Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2008. – Вип. 120. – С. 28–34.

207. Рум'янцева К. Є. Підготовка майбутніх економістів до розв'язування творчих фахових завдань засобами моделювання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / К. Є. Рум'янцева. – Вінниця, 2009. – 227 с.

208. Рум'янцева К. Є. Роль творчих задач в процесі формування творчого мислення студентів / К. Є. Рум'янцева // Наукові записки. Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2006. – Вип. 17. – С. 130–132.

209. Рыбальский В. И. Методические рекомендации по классификации методов активного обучения / В. И. Рыбальский. – К. : Вища шк., 1989. – 149 с.

210. Савченко Г. О. Формування готовності майбутніх фахівців банківської справи до аналітичної діяльності засобами моделювання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г. О. Савченко. – Харків, 2006. – 20 с.
211. Садовский В. Н. Основания общей теории систем / В. Н. Садовский. – М. : Наука, 1974. – 311 с.
212. Северин Л. І. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. / Л. І. Северин, С. Л. Северин, А. В. Дудатьєв. – Вінниця : ВДТУ, 2002. – 194 с.
213. Селевко Г. Компетентности и их классификации / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.
214. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2005. – 224 с.
215. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
216. Семенова А. В. Професійна діяльність учителя з розвитку творчих здібностей старшокласників на уроках природничо-математичного циклу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / А. В. Семенова. – Одеса, 2001. – 189 с.
217. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологи. Модуль «Направленность» : лекции, практ. занятия, задания для самост. работы / В. А. Семиченко. – К. : Миллениум, 2004. – 521 с.
218. Сендж П. Пятая дисциплина. Искусство и практика самообучающейся организации / П. Сендж. – М. : Олимп-Бизнес, 2003. – 408 с.
219. Сидорчук Л. А. Підготовка вчителя фізики до викладання основ безпеки життєдіяльності в школі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. А. Сидорчук. – К., 2002. – 210 с.
220. Скаткин М. Н. О методах обучения / М. Н. Скаткин, И. Я. Лернер // Советская педагогика. – 1965. – № 3. – С. 3–10.
221. Скобло Ю. С. Безпека життєдіяльності : навч. посібн. для вищ. навч. закл. III–IV рівн. акред. / [Ю. С. Скобло, Т. Б. Соколовська, Д. І. Мазоренко та ін.]. – К. : Кондор, 2006. – 422 с.
222. Слостенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.

223. Смолкин А. М. Активные методы обучения при экономической подготовке руководителей производства / А. М. Смолкин. – М. : Знание, 1976. – 72 с.
224. Советский энциклопедический словарь / научно-ред. Совет : А. М. Прохоров (пред.). – М. : Советская энциклопедия, 1981. – 1600 с.
225. Современный словарь по психологии / авт.-сост. В. В. Юрчук. – Минск : Современное слово, 1998. – 767 с.
226. Социология. Наука об обществе : учеб. пособ. / под ред. проф. В. П. Андрущенко, проф. Н. И. Горлача. – Харьков : Институт востоковедения и международных отношений, 1996. – С. 668.
227. Степин В. С. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / В. С. Степин, Л. Ф. Кузнецова. – М. : ИФРАН, 1994. – 272 с.
228. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К. : К.І. С., 2003. – 296 с.
229. Сущенко Л. П. Теоретичні основи запровадження в навчальний процес в умовах університету знань про здоров'я людини / Л. П. Сущенко // Організація та зміст становлення професійної підготовки в умовах національної системи освіти : зб. наук. праць / за ред. Г. Є. Гребенюка. – Х. : Каравела, 1999. – С. 85–94.
230. Типові навчальні програми нормативних дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці», «Охорона праці в галузі», «Цивільний захист». – К. : Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, 2011. – 72 с.
231. Титова Г. Н. Сборник производственных ситуаций и деловых игр по курсу «Охрана труда» : учеб. пособ. для вузов / Г. Н. Титова. – Л. : Химия, 1988. – 216 с.
232. Тихоплав Т. С. Физика веры / Т. С. Тихоплав, В. Ю. Тихоплав. – СПб. : ВЕСЬ, 2002. – 256 с.
233. Толстоухов А. В. Екобезпечний розвиток: пошук стратегії / А. В. Толстоухов, М. І. Хилько. – К. : Знання України, 2001. – 333 с.
234. Трубников А. Духовность образования и трансценденция / А. Трубников // Вестник высшей школы. – 1998. – № 8. – С. 8–13.
235. Трутнев А. Ю. Педагогические условия применения компьютерной технологии в процессе обучения студентов университета инос-

транному языку : дис.... канд. пед. наук : 13.00.08 / А. Ю. Трутнев. – Магнитогорск, 2001. – 194 с.

236. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні». – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

237. Философский энциклопедический словарь / [гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов]. – М. : Сов. энцикл., 1983. – 840 с.

238. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – СПб. : Питер, 2003. – 864 с.

239. Хлебнікова Т. М. Ділова гра як метод активного навчання педагога / Т. М. Хлебнікова. – Харків : Основа, 2005. – 76 с.

240. Хміль Ф. І. Основи менеджменту: підруч. / Ф. І. Хміль. – К. : Академвидав, 2005. – 608 с.

241. Хом'юк І. В. Теорія ймовірностей та математична статистика : навч. посіб. / І. В. Хом'юк, В. В. Хом'юк, В. О. Краєвський. – Вінниця : ВНТУ, 2009. – 189 с.

242. Хруцкий Е. А. Организация проведения деловых игр / Е. А. Хруцкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 230 с.

243. Чермит К. Д. Высшее образование: реалии и перспективы / К. Д. Чермит, В. Г. Левченко. – Майкоп : Ред.-изд. отд. Адыгейского гос. у-та, 2001. – 237 с.

244. Шадрина В. В. Воспитание субъектности в культурах свободы и контроля / В. В. Шадрина // Педагогические проблемы становления субъектности школьника, студента, педагога в системе непрерывного образования : сб. науч. и метод. тр. / под. ред. Н. К. Сергеева, Н. М. Борытко. – Волгоград : Из-во ВГИПКРО, 2001. – Вып. 2. – С. 10–13.

245. Шпак О. Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти / О. Т. Шпак. – К. : Четверта хвиля, 2000. – 352 с.

246. Шуклина Е. А. Технологии самообразования: социологический аспект / Е. А. Шуклина // Общественные науки и современность. – 1999. – № 5. – С. 140–151.

247. Шуневич Б. Теоретичні основи дистанційного навчання / Б. Шуневич. – Львів : Вид-во НУ «ЛП», 2006. – 244 с.
248. Экологическая антология: экологические произведения западных авторов / под ред. Г. Уорнера, Д. Кригера, Е. Алексеева [и др.]; Москва–Бостон : Советско-Американская гуманитарная инициатива / Golubka. – М. : Московский журнал, 1992. – 272 с.
249. Эпштейн В. Л. Введение в гипертекст и гипертекстовые системы / В. Л. Эпштейн. – Режим доступа: <http://www.ipu.rssi.ru/publ/epstn.htm>
250. Эсаулов А. Ф. Активизация учебно-познавательной деятельности студентов / А. Ф. Эсаулов. – М. : Высш. школа, 1982. – 223 с.
251. Эшби У. Р. Введение в кибернетику / У. Р. Эшби ; пер. с англ. под ред. В. А. Успенского. – М. : Из-во иност. л-ры, 1959. – 432 с.
252. Ягупов В. В. Педагогіка : підруч. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.
253. Яким Р. С. Безпека життєдіяльності людини : навч. посіб. / Р. С. Яким. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304 с.
254. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека : науч. изд. / П. М. Якобсон. – М. : Просвещение, 1969. – 317 с.
255. Яремко З. М. Безпека життєдіяльності / З. М. Яремко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – 304 с.
256. Allen, T. and M. S. Morton Information Technology and the Corporation of the 1990s: Research Studies: Research Studies Oxford University Press, USA, 27 окт. 1993. – P. 544.
257. Council Directive 89/391/EEC of 12 June 1989 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work // Official Journal L 183, 29/06/1989. – P. 0001 – 0008. – Режим доступа до журн.: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31989L0391:en:HTML>.
258. Davies J. E. Types of Internet Use in Education / J. E. Davies. – Режим доступа: <http://www.ualberta.ca/~jedavies/inteduc/typeuse.htm>.
259. Drucker P. F. Preparing Tomorrow's Business Leaders Today / Peter F. Drucker. – Englewood, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1969. – 290 p.

260. Guidelines on occupational safety and health management systems, ILO-OSH 2001 (ISBN 92-2-111634-4, Geneva). – Режим доступа: http://www.pro-risk.co.za/members/Ohse/International%20Standards/ILO-OSH%202001_overview.htm.

261. Harnessing Technology Review 2007: Progress and impact of technology in education: Summary report. – Режим доступа: <http://publications.becta.org.uk/download.cfm?resID=33978>.

262. Harnessing Technology: Next Generation Learning 2008-14. A summary. – Режим доступа: www.becta.org.uk/publications.

263. Karczewski J. Ocena ryzyka zawodowego na stanowisku tokarz, frezer / J. Karczewski, B. Raczkowski. – Gdansk, 2000. – 61 s.

264. Karczewski J. T. System zarządzania bezpieczeństwem pracy / Jerzy T. Karczewski. – Gdansk, 2000. – 310 s.

265. Key Data on Information and Communication Technology in Schools in Europe. – 2004 Edition. – Eurydice / The information network on Education in Europe. – 86 p.

266. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society II World Future. – Soc, 1983. – 165 p.

267. Paulsen M. F. The Online Report on Pedagogical Techniques for Computer-Mediated Communication / M. F. Paulsen. – Режим доступа: <http://www.nettskolen.com/forskning/19/cmcped.html>.

268. Pitt T. J. Creating Powerful Online Courses Using Multiple Instructional Strategies / T. J. Pitt, A. Clarck. – Режим доступа: http://leahi.kcc.hawaii.edu/org/tcc_conf97/pres/pitt.html.

269. Smith Mark K. Competence and Competency. The Encyclopedia of Informal Education, 2005. – Режим доступа: <http://www.infed.org/biblio/b-comp.htm>.

Наукове видання

**Олександр Володимирович Кобилянський,
Софія Віталіївна Дембіцька,
Ірина Миколаївна Кобилянська**

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ
З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Монографія

Редактор С. Малішевська

Оригінал-макет підготовлено О. Кобилянським

Підписано до друку 03.04.2014 р.
Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. др. арк. 15,25
Наклад 300 (1-й запуск 1–75) прим. Зам № В2014-11

Вінницький національний технічний університет,
КІВЦ ВНТУ,
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Тел. (0432) 59-85-32.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Віддруковано ФОП Барановська Т. П.
21021, м. Вінниця, вул. Порика, 7.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4377 від 31.07.2012 р.